

Luonnonkasveja tunnistamaan

■ JUHANI PÄIVÄNEN

Risto Ihamuotila: *300 kasvia Suomen luonnossa*. Otava, Keuruu 2011.

Kielialueen kokoon suhteutettuna Suomessa julkaistaan suuri määrä luonto-oppaita. Luonnon eri osaluueille sijoittuvien teosten sarja täydentyi viime keväänä uudella kasvioppaalla. Koska kasvien tunnistamiseen tarkoitettuja kirjoja on jo useita, on houkuttelevaa selvittää, miksi kustantaja on joutunut ottamaan Ihamuotilan kirjasta jo toisen painoksen.

Risto Ihamuotila tunnetaan paremmin Helsingin yliopiston maatalouspolitiikan professorina, rehtorina ja kanslerina. Ihamuotilan *300 kasvia Suomen luonnossa* ja Olli Lehdon äskettäin ilmestynyt kirja *Perhosten värittäjä maailmani* osoittavat, että nämä yliopistojohdajat eivät ole olleet fakkiintuneita yhden asian miehiä. Yliopistohallinnon lisäksi kummallakin on ollut luontoon liittyvä mieluinen harrastus, Lehto on kuljettanut matkoillaan perhoshaavia, Ihamuotila kameraa.

Kirjan tavoitteena on auttaa tavallisia ihmisiä tunnistamaan lä-

hiympäristönsä tavanomaisimpia kasvilajeja. Lähestymistavaksi on otettu kasvilajien esittely väljäkösti määriteltyjen kasvupaikkojen mukaisessa järjestyksessä. Kasvupaikka rajaa sillä todennäköisesti kasvavien lajien määrää, mikä on omiaan helpottamaan tunnistettavan kasvilajin erottamista muista sitä läheisesti muistuttavista lajeista. Lähestymistapa on perusteltu silloin, kun tavoitteena on nimenomaan harjoitella yksittäisen lajin tunnistamista. Kasvupaikkojen luokitusoppaat toimivat päinvastaiseen suuntaan: metsä- ja suotyypit määräytyvät kasvivyhdyskuntina, joiden määrittäminen perustuu siihen, että luokittelijalla on jo melkoinen lajituntemus.

Kirjan lupaama 300 kasvin lukumäärä jopa ylittyy, mutta eihän kaikkia lajeja tarvitse yhden kesän aikana opetellakaan. Kasvilajistoon voi perehtyä kasvupaikkaryhmä kerrallaan ja jättää esimerkiksi runsaslajisimmat paikat seuraaviin kesiin. Aloittaa voi kesämökin pihapiiristä tai urbaanisti vaikkapa katukivien välistä.

Kustakin kasvilajista on kukintavaiheessa otettu erinomainen valokuva ja lajin tunnistamista edistävä teksti. Kuvailutekstin viimeinen tieto kertoo tavanomaisen kukkimisajankohdan. Opetustilanteissa onkin havaittu, että mitä useampia asioita kasvilajista tietää (kasvupaikkavaatimukset, suomalaisen tai tieteellisen nimen etymologia, käyttömahdollisuus, haitallisuus, myrkyllisyys jne.), sitä helpompi on muistaa nimi ja ulkonäkö.

Kirjan seuraavissa painoksissa olisi hyvä merkitä luonnonsuojeluasetuksella rauhoitetut lajit omalla symbolillaan. Lukuun ”Maanvalloittajat” voisi myös merkitä, mit-

kä kuvatuista lajeista on luokiteltu ensimmäisen painoksen ilmestymisen jälkeen haitallisiksi vieraslajeiksi.

Metsäkasvupaikkojen kuivilla ja kuivahkoilla kankailla esiintyvät kasvilajit kuvataan luvussa ”Mäntymetsät ja harjut”. Tuoreitten ja lehtomaisten kankaiden lajit ovat luvussa ”Kuusimetsät”. Lukuun otsikoinnilla lienee tavoiteltu tavallisen metsässä liikkujan käsitemaailmaa. Pitäytyminen metsällisiin kasvupaikkaluokkiin olisi saattanut olla varteenotettava vaihtoehto. Sekä kaupunkilaiset metsänomistajat että jokamiehenoikeuksin metsissä liikkujat tulisi totuttaa keskeisiin kasvupaikkatermeihin.

Lajintuntemus ei ole itseisarvo, mutta lajien tunnistaminen auttaa ymmärtämään luonnon monimuotoisuutta ja tarkoituksenmukaisuutta. Kasvilajien tuntemusta voidaan myös perustella sillä seikalla, että luonnonvaraisissa kasveissa on sekä ihmisravinnoksi kelpaavia että myrkyllisiä lajeja. Luonnossa liikkuva voi myös havaita metsänkäsittelyn muutosten heijastumat kasvillisuudessa, esimerkiksi ahomansikan esiintyminen on vähentynyt metsälaidunnuksen loputtua. Vadelma on taas selvästi hyötynyt metsikkörakenteeseen metsänkasvatukseen kuuluvista uudistusmenetelmistä. Se on siirtynyt pellon ja metsän rajavyöhykkeeltä metsänuudistusaloille. Maitohorsma on luonteeltaan pioneeri, joka valtaa avoimen kasvutilan avohakkuun ja maanmuokkauksen jälkeen.

Lajintuntemuksen karttuessa harrastelija oppii kasvillisuuden perusteella päättämään kasvupaikkatekijöiden vaihteluuntia: kuiva-kosteaa; niukkaravinteinen-

runsasravinteinen; kivennäismaaturvema; valoisuus-varjoisuus. Samanaikaisesti oppii tekemään havaintoja kasvilajin todennäköisistä seuralajilajeista. Tästä onkin enää lyhyt askel metsätyyppijärjestelmään, johon pohjautuvaa kasvupaikkojen luokittelusysteemiä on metsissämme käytetty yli sadan vuoden ajan.

Ihamuotilan kirja osoittaa, miten nuoruudessa sisäistetty kiinnostus luontoon voi säilyä vuosikymmeniä, vaikka leipätyö olisi ollut jotain ihan muuta. Kirja on kannanotto – ja opetusmateriaali – kasvien lajintuntemuksen palauttamiseksi osaksi yleissivistystä. Yleisesti esiintyvien kasvien tunnistaminen ei ainakaan parhaimpaan kukinta-aikaan edellytä raskaiden lajimäärityskaavojen käyttämistä.

Suomalaisen kesämökin luontokirjahyllyssä on oltava tilaa tälle uudelle tulokkaalle.

Kirjoittaja on Helsingin yliopiston suomensäätieteen professori (emeritus).